

In de daaropvolgende nacht stierven de eerste gevangenen.

Maandagmorgen werden driehonderd gevangenen naar Den Bosch voortgedreven om daar stenen te lossen. Honderden Bosschenaren stroomden naar de haven om de gevangenen te helpen – zij werden door de SS'ers met schoten in de lucht verjaagd. Andere gevangenen werkten die tweede dag in het kamp; zij kregen van de arbeiders die bij de bouw ingeschakeld waren, veel toegestopt (sommige arbeiders hadden, aldus Santegoeds, 'dertig, zelfs veertig dubbele boterhammen' meegenomen¹); verscheidene van die arbeiders smokkelden bovendien meteen clandestiene briefjes het kamp uit.

Pas een week later werd een gedeelte van een barak als ziekenboeg in gebruik genomen. Het 'instrumentarium' bestond er uit één injectiespuit en één thermometer en als 'geneesmiddelen' waren een paar aspirines aanwezig. Die ziekenboeg was spoedig overvol. Door het slechte drinkwater brak een dysenterie-epidemie uit, 'de enige remedie was', aldus een gevangene, 'om takjes van de bomen mee te nemen, die in het waslokaal op de kachel te leggen en op die manier houtskool te maken en dat op te eten. Dat aten we dan bij wijze van Norit.'²

Zoals uit de eerder weergegeven cijfers blijkt, stierven in januari en februari de meeste slachtoffers. Dat kan, wat februari betreft, samengehangen hebben zowel met de dysenterie-epidemie als met het feit dat de gevangenen in het midden van die maand hun uit Amersfoort meegenomen uniformen, die weliswaar versleten waren maar toch een zekere bescherming boden, hadden moeten inruilen tegen zebra-pakken, waarin zij rilden van de kou; menigeen liep er een longontsteking in op. In februari werd alleen de behuizing beter: de eerste woon- en slaapbarakken kwamen gereed. Ze waren spoedig vergeven van de luizen.

Iets op ons relaas vooruitlopend vermelden wij hier dat het gehele *Schutzhaftlager* begin april ontluisd werd: alle zebra-pakken werden toen verbrand en personeel van de gemeentelijke reinigingsdienst uit Rotterdam rookte de barakken uit. Dat duurde drie-en-een-halve dag en al die tijd zaten de gevangenen die, na de inlevering van hun verluide pakken, eerst een paar uur naakt in de kou hadden moeten staan, vervolgens opnieuw kaalgeschoren waren en tenslotte een nieuw zebra-pak gekregen hadden, op de betonnen vloer van barakken die nog niet in gebruik genomen waren.³

¹ A.v., p. 15. ² K. Hofman: 'Verslag', p. 27. ³ In '44 had men ook in Vught een tekort aan zebra-pakken. Een deel van de gevangenen kreeg toen de pakken aan die de Joden van het *Judendurchgangslager* ca. 20 juli '43 hadden moeten inleve-